

igyekezhettünk megfelelni. Jellemző, hogy a névvégmutatók az újabban készült, illetve készülő történeti névszótáraknak természetszerű részét képezik már (ÁrpSzt., KMHsz.). Segítségét nyújthatnak bizonyos névszerkezeti típusok kutatásában, például az *-egyháza*, *-hida*, *-kő*, *-szer*, *-vár* utótagú vagy a *voda* névelemet tartalmazó helynevek, s ugyanígy a neveket, névrészeket, névelemeket alkotó képzős vagy jeles formák (*-d*, *-gy*; *-a*; *-s*; *-ic[z]a*), illetve más, jellegzetesnek számító névvégződéses (*-ány*, *-ény*) vizsgálatában. Elsősorban persze a történeti és jelenkori valós helynévanyag vonatkozásában, de akár az erre reflektáló fiktív, írói névadás vagy éppen a helynévi alapú természetes családnévanyag, netán az ezekre is alapító mesterséges családnévalkotás kutatásában.

Tekintve, hogy immár három történeti helységnévtár hasonló feldolgozása áll rendelkezésünkre, ezek együttesét különböző változásvizsgálatok hasznos segédeszközeiként is használhatjuk. Igaz, ez is az adatok gondos egyeztetését igényelheti, mert – a lehetséges közigazgatási változásokon túlmenően – a szóban forgó három kötet névanyagát lokalizáló kódolás minden esetben az adott helységnévtárak beosztását követi, így már vármegyei szinten teljesen eltér egymástól.

Az eddig megjelent szótárak sora remélhetőleg tovább is folytatódik majd. Az 1973. évi helységnévtár anyagáról összegyűjtött, de megszerkesztésre váró állományként ír a mostani kötet bevezetője. Természetesen szóba jöhetne elsősorban valamely korai, de már a teljes történeti Magyarországot lefedő helységnévtár hasonló feldolgozása (leginkább LIPSZKY 1808. évi munkájáé), illetve a legújabb hivatalos helységnévtáré is. A középkori történeti földrajzi gyűjtemények ilyen jellegű felhasználására pedig – a fentebb említett módon – részben már van lehetőségünk: GYÖRFFY történeti helynévanyagának hasonló (és hasonlóan betűhív) közzététele a „Korai magyar helynévszótár” (KMHsz.) munkálatainak részét képezi, CSÁNKI köteteinek teljes anyaga pedig a helynévkincset hagyományos betűrend szerint közzétevő CSÁNKI-mutató mellett CD-n is hozzáférhető, tehát digitálisan kereshető.

Az itt ismertetett kötet *Abá*-tól *Dúzs*-ig terjedő, közel negyvenezer nevet és névelemet e sajátos módon közzétevő anyagával a különböző nyelvészeti-névtani, általában is pedig a történeti vonatkozású kutatásoknak hasznos segédeszköze lehet.

FARKAS TAMÁS

A MAGYAR NÉVTANI DOLGOZATOK ÚJ KÖNTÖSBEN

JANITSEK JENŐ: A háromszéki Székföld jelenkori és történeti hely- és családnevei. MND. 201. Budapest, 2008. 201 lap

FARKAS TAMÁS – ZÁNTÓ EDINA: A háromszéki Kilyén és Szotyor család- és helynevei. MND. 202. Budapest, 2008. 58 lap

BÖLCSKEI ANDREA – HAVAS PÉTER – SLÍZ MARIANN: A háromszéki Angyalos és Kőkös család- és helynevei. MND. 203. Budapest, 2008. 131 lap

HAJDÚ MIHÁLY a Névtani Értesítő 28. kötetében (217–30) tette mérlegre a Magyar Személynévi Adattárak mellett az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoportján készülő másik névtani sorozat, a Magyar Névtani Dolgozatok köteteit. Az 1976-ban indított „kék

sorozat” 2007-ig 200 kötetet ért meg, lényegében változatlan formában. A5-ös alakjában utolsó darabja „Az 1913. évi helységnevtár névvégmutató szótára” volt. A sorozat szándéka mindvégig megmaradt: olyan névtani adattáraknak, elemzéseknek adott helyet, amelyek későbbi névrendszertani munkák alapjául szolgálhatnak, amelyek a nyelvterület különböző pontjain (a határon túl is) gyűjtött névanyagot teszik közzé, megmentve azt a feledéstől. HAJDÚ MIHÁLY az ELTE Névkutató Munkaközösségének élén több mint három évtizeden keresztül más sorozatokkal együtt az MND. kiadását is töretlenül, egységes arculattal és céllal irányította. A budapesti névtanosok immár harmadik generációjának jutott az a feladat, hogy a rendszerváltás után a gazdasági-technikai-szakmai környezet változásához igazítsa e munkák megjelenését. A Magyar Nyelvtudományi Társaság 2005-ben megalakult névtani tagozatának budapesti ülésén hallhattuk, hogy az ELTE Névkutató Munkaközössége tervezi az egyébként folyamatosan új arcát kereső Névtani Értesítő lektorált periodikává történő alakítását (szándékuk a 27. számtól meg is valósult) és többek között a Magyar Névtani Dolgozatok megújítását.

Az elhangzó tervek között részben a HAJDÚ MIHÁLY által említett fogyatékosok (219–22) kiküszöbölése szerepelt. A nyomdai lehetőségek eredményezték a gépelési hibákat, a hibás nyomtatásokat, címlapokat, színnyomást; a belső egyenetlenségek a gyengébb szerzői munkákat elnéző szerkesztés következményei: „a későbbi felhasználás lehetőségét kerestem az egyes munkákban. Amennyiben olyan adatokat tartalmazott, amiket még egyszer összegyűjteni aligha fognak, gyöngébb földolgozással is bevettem a sorozatba” (221).

A sorozat folytatásaként – részben új elveknek megfelelően, az első 200 kötet szellemét, célkitűzéseit megtartva, de a korábbi formai és tartalmi egyenetlenségek semlegesítésének szándékával – ment tovább (folyamatos számozással jelezve a kontinuitást) az MND. eddig megjelent három következő száma. A továbbiakban ezeket mutatjuk be kis kitekintéssel a sorozat addigi történetére.

Tartalmilag mindhárom munka háromszéki települések hely- és családnévanyagát jelenteti meg, (különbözőképpen) fel is dolgozva azokat – egy nagyjából földrajzilag is jól körülhatárolható területről, Sepsiszentgyörgy vidékéről. A 202. és 203. szám azonos időpontban (1998-ban) indult gyűjtőmunkát ad közre. (A 201. számban közzétett névanyag gyűjtésének körülményei a kötetből nem derülnek ki.) Mindháromban egyaránt közös, hogy tartalmi oldalról névtanilag pótolhatatlan értékűek; a közölt anyag feldolgozásának módja azonban eltérő. Mindhárom kötet vázát a helyszínen gyűjtött jelenkori hely- és családnévállomány jelenti, amelyet helyi, regionális, illetve országos magán- és közgyűjteményekben (pl. egyházközségi irattárak, a sepsiszentgyörgyi levéltár, az OSZK kéziratára) felkutatott adatokkal egészítettek ki.

A sorozat új számainak és feltehetőleg az ezután megjelenőknek az összetartozását formai eszközök segítségével is jelzik. A kötetek formátuma a régi A5-össel szemben B5-ös – elősegítve, hogy az olvasó a példányokat jobban kézben tarthassa, a szöveget áttekinthesse. Borítójuk színe nem követi a régi folyamét: világos drapp színűre változott, mellyel harmonizál a feliratok barnája; a címlapon megjelenő információkat visszafogott geometrikus díszítés fogja keretbe. Ugyanez a forma ismétlődik meg a belső címlapon is. A tipográfiát tekintve találunk azonosságokat és eltéréseket is. A közölt dolgozatok szövegét ugyanazzal a betűtípussal szedték, ugyanakkor az egyes szövegszedési eljárások inkább a szerzők megoldásait követik – ebből adódnak az eltérések: a betűméretben, a betűk formájában (nagybetű, kiskapitális, félkövér). Ugyanakkor a technikai megvalósításban is

találunk különbségeket. Ebből a szempontból a 202. és 203. kötet egymáshoz közelebb áll, és jobban követi a nyelvészeti szakmunkáknál megszokott formai jegyeket (a szerzők nevének kiskapitálissal történő kiszedése, a szövegközi [nem címszóként elforduló] névadatok kurziválása).

Néhány jellemzőt az egyes kötetekről is megemlítve, azok sorrendjében haladva elmondhatjuk, hogy az MND. 201. száma szerzőségében is jobban kötődik a sorozat hagyományaihoz, eddigi kiadványaihoz, hiszen a mai romániai magyar helynévkutatás – hely- és személynévtáiról évtizedek óta ismert, jelen sorozatban is számos alkalommal publikáló – nesztorának, JANITSEK JENŐnek a háromszéki Székföld három településéről (Árapatak, Előpatak és Hidvég) készült gyűjtését tárja az olvasók elé. Tartalmilag, formailag a kötet anyaga nem különbözik a sorozat korábbi, eddig megszokott köntösbe öltöztetett, szintén JANITSEK JENŐ által készített köteteitől. Elsőként az adatgazdagság tesz ránk mély benyomást, a sokféle forrás együttes kezelése; a néprajzi, helytörténeti és szociológiai jellegű megjegyzések pedig a szerző helyismeretét is tükrözik. A népiségi viszonyok ismeretében különíti el a szerző a magyar, a román és a cigány családnevek csoportját. Ezeket a vizsgált három település vonatkozásában összesítő táblázatokban is összeveti egymással (16–33). A formai-tartalmi megoldások azonban sok esetben nem azonosak a nyelvészeti-névtudományi szakirodalomban meggyökeresedettekkel. Hadd emeljek ki ezek közül néhányat: a tulajdonnévi címszavakat adattárakban kevésbé szokás nagybetűvel szedni, megszokottabb a félkövér szedés, miként azzal a 202. és 203. kötet szerzői is éltek.

A három munkában a fonematikus jellegű lejegyzés érvényesítése, illetve a magyar egyezményes hangjelölés használata nem egységes; a szerzők döntése szerint jelenik meg. Mindhárom kötetben látható az ezek alkalmazására irányuló törekvés: a 201. kötet azonban jelölismódjában nem követi a magyar egyezményes hangjelölést (pl. az alsó nyelvállású hosszú veláris labiálist a tompa ékezet – mint mellékjel – segítségével adja vissza [148. lap, 38–46. adat: *Á* a bevett *Ā* helyett]); a 201. kötetre jellemző, hogy a nyíltak mellett az *ē* fonémákat nem rendszeresen jelöli, a 202. pedig egyáltalán nem. A 202. kötetben a *ly* jegy alkalmazása megzavarhatja a palatálisok értelmezését (pl. *Selymekert*; 33). A 203., Kőkös és Angyalos hely- és családneveit bemutató kötet csak az alsó nyelvállású hosszú labiálisokat jelöli a nyelvjárási fonémák közül (a zárt *e*-t nem), ugyanakkor ügyel a *j* jegy fonematikus jelölő szerepére, és figyelemmel követi a mássalhangzótörvények okozta hangváltozásokat. Az *ē* megjelenítése egységesebbé tenné a kötetek hangjelölését, és jobban összhangban lenne a magyarországi helynévi adattárak elveivel.

A 201. kötetben ellentmondásos, hogy az említett településeken kívül a mellékletben közölt térképek között találunk Erősd bel- és külterületét, valamint Lüget és Nyáraspatak külterületét ábrázoló térképvázlatokat is. (Tény ugyanakkor, hogy az említett települések is a Székföldre tartoznak.) Kevésbé van összhangban a helynevek közlésének és térképvázlaton történő ábrázolásának (a 202. és 203. kötetben is követett) módjával a könyv eljárása. A helynévi címszavak ábécérendbe rendezése különösen akkor hasznos dolog, ha szótárszerűen kívánjuk őket feldolgozni, ám a jelentésük részét képező denotátum megismerése nehezebbé válik azáltal, ha az arra utaló számozás a betűrendet követi, és a denotátumokat bemutató térképvázlaton a számok megkeresése (különösen nagyobb helynévrendszerek esetében) időigényes feladattá válik. A kötet térképei között vannak jó minőségűek, de egyeseket rossz nyomdai minőségben vehetünk kézbe az alacsony felbontás és a kis betűméret miatt.

FARKAS TAMÁS és ZÁNTÓ EDINA Kilyén és Szotyor hely- és családneveiről készített munkája főként a fellelt forrásokból és az adatközlőktől összegyűjtött tulajdonnevek közreadására törekszik. Bevezető fejezete tartalmaz elemzést, a két település jelenének és történetének bemutatását. A jelenkori helynevek adattárának használatát a névváltozatokat is magába foglaló mutató segíti. A közreadott szövegek közül érdemes felhívunk a figyelmet arra az iratra, amely a kilyéni utcanevek megváltoztatására tesz javaslatot: kordokumentumként és névtani forrásként sem találkozunk gyakran ilyen jellegű közlésekkel.

BÖLCSKEI ANDREA, HAVAS PÉTER és SLÍZ MARIANN Kökös és Angyalos tulajdonneveiről készült munkája terjedelmében a 201. kötethez áll közelebb; az adattári részekhez több elemzést is mellékelnek a szerzők. A családneveket feldolgozó fejezeteket kisebb névszótáraknak is tekinthetjük: megadják a személynév etimológiáját, a névadás motivációját, a családnevet viselők helyi statisztikáját (15–9, 61–8). A családnévi adatokat megvilágító összefoglalók utalnak a nemzetiségi összetétel és a nevek eredetének összefüggéseire, az 1602-től adatolható történeti és szinkrón névanyag kapcsolataira, bemutatják a névanyag eredet szerinti rétegződését, kitérnek a névrendszertani összefüggésekre, a névrendszer változásaira és a nevek megterheltségére. A helynevekkel kapcsolatban kiemelhető, hogy igyekeznek azonosítani a történeti helyneveket is (a Pesty-féle forrás kivételével). A helyneveket elemző fejezetek külön tárgyalják a bel- és a külterület névanyagát településenként. A belterület neveit névfajták szerint vizsgálják, részletesebben foglalkozva az építménynevek és utcanevek általában gazdag elemszámú csoportjával. Utóbbiaknak funkcionális-szemantikai tagolódását is számba veszik a HOFFMANN-féle helynévelemzési modellt használva. Amennyire a névanyag összetétele engedi, a nagyobb számú külterületi név között a nevek névfajtákba való rendezésén, motivációjuk megállapításán kívül lexikális felépítésüket, keletkezésük módját is figyelemmel kísérik. A népiek mellett a hivatalos és félhivatalos nevek névhasználati síkját külön tanulmányozzák.

A közös vonások ellenére is találhatunk tehát különbözőségeket a három megjelent munkában. Az MND 202. kötete elsősorban adatokat közöl, értelmezésükre kevésbé vállalkozik; a 201. kötet bőségesen kezeli az adatokat, anyaga megvilágítását is feladatának tartja, módszertanilag, formailag azonban több ponton láthatóan el van maradva a ma már szélesebb körben megkívánhatótól. A 203. kötet a 201. erényeit hasznosítja, hibáit pedig nem követi el, s csak kisebb – a névanyag regionális színezetének jelzését érintő – hiányérzetünk marad elolvasása után.

HÁRI GYULA

**DERDÁK FERENC – KISS GÁBOR: TÉRKÉPI ADATOK
VAS MEGYE TÖRTÉNETI FÖLDRAJZÁHOZ
SZOMBATHELY ÉS KÖRNYÉKE 1762–1862.
Panniculus Régiségtani Egylet – Vas Megyei Levéltár,
Szombathely, 2008. 75 lap + 24 térképlap**

1. A 19. századi térképek stílusában készült, szépen rajzolt, A3-as méretű térképlapokból álló gyűjteményt vehet kézbe a helytörténet, a régi térképek és természetesen a helynévtan iránt érdeklődő olvasó. Az egymáshoz illeszkedő, 1:10 000 méretarányú 23